

2010, 28. (I.3.23. sz.) (Zuzana Ludiková) (egyetlen lap, a kassai Východoslovenské múzeumból, Jézus születése.)

ÁCS PÁL

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymotványai, Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae (PFK-INC), Összeállította/composuit W. Salgó Ágnes, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2017 (Catalogi Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae, II), 258 p.

A Szent Márton-hegyi bencés monostor könyvtára a legrégebb magyarországi könyvtár. Lenne, ha II. József abolíciós rendelete nem lett volna érvényes erre a rendházra is. Az újjáalapítás (1802) után a rend oktatási kötelezettségei mentén gyorsütemű könyvtárépítés vette kezdetét, az 1831-től egyre gyakrabban Pannonhalmának nevezett hegyen. A régi Szent Márton-hegyi könyvtárból ugyan közel 800 könyv visszakerült a rendházba, de ezek közt középkori dokumentum, vagy éppen olyan ősnymotvány, amelyik már a 15. században is ott volt, csak mutatósan akadt. Szép számmal akad azonban olyan ősnymotvány, régi magyar könyv, vagy 16–17. századi kiadvány, amelyek a rend felosztása előttről valók. A régi könyvanyag teljessége tehát nem 19. századi gyarapítás, még ha a többség ilyen is.

A bencés közösség könyveinek összeírás-története is külön érdekességekkel bír. Ezt a históriát foglalja össze Salgó Ágnes a mostani ősnymotvány katalógus előszavában. Az első összeírás 1090 táján keletkezett, és 80 kódexet említ (ez a könyvmennyiség a korban az európai szerzetesi közösségek átlagos könyvtárának felel meg). A 16–17. század az apátság történetében nem a fénykorok között kerülhet megírásra. A rendház elnéptelenedett, a 17. század elejétől fokozatosan tért vissza a szervezett szerzetesi élet a falak közé. Himmelreich György kormányzóapát (1607–1637) magánkönyvtárát ismerjük korabeli összeírás alapján, könyvei egy része a bencés közösségé maradt. Ha testvére, Tiburtius Himmelreich könyvbejegyzéseit is tekintjük, nyolc olyan ősnymotvány található

a mai gyűjteményben, amelyek valamilyen formában a Himmelreich családhoz kötődnek.

Ismerjük viszont a Szent Márton-hegyi bencések könyvtárának katalógusát az 1658. évből. Ez az összeírás Magger Placid főapát idején (1647–1667) készült. 2037 tételben (2218 kötet) írták össze a könyveket. A könyvtárat a következő évszázad hadjáratai, és tüzesetek is pusztították, 1768-ban 1542 tételes (1801 kötet) a katalógus. Az abolíciós katalógus, 1786-ban, már 3912 tételben 4252 kötet tulajdonlását rögzíti. (1802-ben ebből 757 kötet került vissza Pannonhalmára.)

A mostani gyűjtemény 237 ősnymotványt őriz. Ezek közül 30 olyan, amely Magyarországon egyedi. Egy kötet azonban csak innen ismert a világon, VI. Sándor pápa, 1495-ban Strassburgban, Johann Prüssnél megjelent négy leveles *Regula cancellariae*-je (GW 91705N; ISTC ia00379450; PFK-INC 14).

A pannonhalmi ősnymotványok katalógusa egyszer már megjelent (*Ősnymotványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban*, Leírta és meghatározta Récsey Viktor, Budapest, Hunyadi Mátyás Intézet, 1904), azonban a mostani, csak az inkunabulumokat számba vevő leírás a mai, 21. századi nemzetközi szabványoknak megfelelő, részletes, azonosításra alkalmas. A leíró jelek világosan elválasztják azokat az adatelemeket, amelyek a nyomtatványról származnak, azoktól, amelyeket a katalógus összeállítója külső forrásokból szedett össze. A leírásban (úgy az 'incipit', mint a 'colophon') közli a sormetszetet, és ezzel együtt mindig megadja a mű univerzális címét.

A példányok leírásakor ügyelt a szerző arra, hogy az egy kötetbe kötött művek ('colligatum') könnyen azonosíthatóak legyenek, sorrendjük is követhető. A 'proveniencia' jegyek minden esetben szerepelnek, a kézírásos bejegyzések, a nyomtatott 'ex libris'-ek, illetve a pecsétek, vagy a régibb raktári jelzetek is. Ha az egyes kötetéről külön szakirodalmi cikk szól, ennek bibliográfiai adatait is rögzíti a mostani katalógus, vagyis ahol ez olyan súlyú a könyvtár történetében, vagy a művelődéstörténetben általában, akkor olvashatjuk a kötet történetét is. Ilyen Antonius Florentinus *Summa theologicaja* (Venezia, Leonhard Wild, 1480–1481, GW 2187; ISTC ia

00873000), amelyet egy 18. századi bejegyzés állítása szerint Budán, 1868-ban találtak, midőn onnan a törököt a keresztény sereg kiűzte, vagyis a kötet története összekötődött Hunyadi Mátyás gyűjteményével, a *Bibliotheca Corviná*-val. Récsey Viktor idézett katalógusa (Nr. 34.) hitelesnek hiszi az állítást, Salgó Ágnes (PFK-INC 29) a Corvina szakirodalom alapján cáfolja a feltevést (nem látja igazolhatónak a 15. századi budai könyvtárhoz tartozást).

A kötetek többsége 19. századi könyvadoományokból került Pannonhalmára. Így a mostani katalógus mutatója alapján nem lehetne a régi pannonhalmi könyvtár történetét megírni. Mindezek ellenére számos, a magyar művelődéstörténet számára fontos személy egy-egy könyve dokumentált itt. Oláh Miklós (1493–1568), humanista esztergomi érsek, Nyéki Vörös Mátyás (1575–1654), költő, vagy Otrokócsi Fóris Ferenc (1648–1718), gályarabságot viselt, majd ez után katolizált kálvinista lelkész is szerepel az egykori tulajdonosok mutatójában. Ő mellettük természetesen a pannonhalmi bencés közösség számos vezető személyisége.

A régi könyvek állományai minden könyvtár különös gonddal őrözött értékei. Katalógusuk szerepel a könyvtárak elektronikus katalógusaiban, az országos és európai szintű közös nyilvántartásokban is. Mégis, akkor igazán megismerhető egy-egy gyűjtemény értéke, ha gyűjteményi egységként külön kötet katalógus formájában is megjelennek, kézbe vehetőek, a világon mindenütt hasonlóan készülő mutatókkal látják el ezeket. Az indexek olvasása olyan, mintha a könyvtár történetének levéltári dokumentumait olvasnánk. Beszédeselek, csak meg kell tudni hallani, mit mondanak.

MONOK ISTVÁN

Pápai Páriz Ferenc, A Gyulafehérvár-Nagyenyedi Bethlen-Kollégium alapítása és története, Kísérő tanulmánnyal és jegyzetekkel közlése Rác Emese, A latin szöveget fordította ... Imregh Monika, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2016, 203 p.

Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) halála 300. évfordulójára jelent meg egy, jelentős részében

máig kéziratban maradt írása. Évforduló, de ezen túlmenően sok-sok tanulság. Talán az első: napjainkban egyre fontosabb az, hogy nem szabad válogatni a múltból. Egyszer a teljes szöveget kell kiadni anélkül, hogy akár egy életműből, akár egyetlen műből bárki, utólag, fontosnak és fontosabbnak tartana részeket. Igen, mindig voltak az emberek társadalmában olyanok, akik „fontosabbnak”, „jelentősebbnek”, vagy éppen újkori demokráciánk arany-szabálya szerint „egyenlőbbnek” tartották és tartják magukat a másikkal. Ennek megfelelően a történelmet is ők látják „igazabbnak”, „valóságosabbnak”. Mindezt azért, mert a 21. század elején a forráselemzés unalmát elhessegetve egyszerűbb a történelmet pusztán „*memory history*”-vá degradálni. Aztán a „*political correctness*” nevében megfélemleni azzal, hogy a „*citizen sciences*” az igazi demokratikus út: vagyis mindenki megalkothatja a maga történelmét is, és az azonos értékű azzal, amit a történészek írnak. Persze a válogatás lehet olyan kényszer is, amely alaposan indokolható. Szerencsésebb ekkor is úgy válogatni, hogy a már teljes szöveggént megjelent korpuszban követhető, ellenőrizhető legyen a válogatott anyag. Nagy Géza monumentális Pápai Páriz-kiadás (*Békessége magamnak és másoknak*, Bukarest, Kritérium, 1977) kapcsán sok indokot említhetünk, miért óriási jelentőségű az akár csak válogatott életmű bemutatása. A most kézbe vehető szöveg kiadása esetében azonban a válogatás – Nagy Géza csak szövegrészeket jelentetett meg a szóban forgó kéziratból – gyakorlatában a „kihagytuk a szövegrészeket, amelyeket nem tudunk elolvasni” (ráadásul jelöletlenül) ezek az indokok nem hozhatók fel. A mostani alkotói közösség – Rác Emese, Imregh Mónika, Dóczy Órs és az EME csapata – munkája tehát már csak ezért is ünnepeendő lenne. Vannak azonban további szempontok is, amelyek alapján fontos volt ez a kiadás.

A Szilágyi Sándor (1851), majd Lukinich Imre (1926) által szerkesztett *Nagyenyedi Albumok* szerzői, Vita Zsigmond, Jakó Zsigmond és Juhász István tanulmányai, könyvei nyomán azt gondolnánk, eleget tudunk a Nagyenyedi Református kollégium történetéről, diákjai-